

Kulatý stůl: "Dluhy sociologie"

Pozvání přijali: P. Machonin, J. Alan (Ústav sociálně politických věd UK), M. Petrusek, M. Potůček (Katedra sociologie fakulty sociálních věd UK), O. Sedláček (České ministerstvo práce a sociálních věcí), I. Gabal (Skupina pro nezávislou sociologickou analýzu), J. Musil (Sociologický ústav ČSAV); za Sociologický časopis J. Večerník a J. Ryba.¹

J. Večerník: Nazval jsem tuto diskusi "Dluhy sociologie". Ne proto, abychom tu prováděli nějakou bilanci, ale spíše jako výzvu k zamyšlení nad tím, co všechno nás čeká a kde bychom měli začít to klubko problémů rozmatávat. Rozdělil jsem to na dluhy sociologie vůči sobě samé a dluhy vůči společnosti. Oboje je samozřejmě propojené. Pokud sociologie nevyplatí dluhy sobě samé, nebude je moci platit ani jiným. Zároveň ale pokud si ona nezajistí jistý status, pokud bude sociologický výzkum spojován s matnými, falešnými a podceňujícími představami, tak nemůže ani splácet dluhy vůči sobě samé, protože k tomu nebude mít vytvořeny potřebné podmínky, nebude mít nutný politický a sociální kapitál.

P. Machonin: Dominávám se, že nejde o otázky dvě, ale jen jednu. Samozřejmě základní jsou dluhy sociologie vůči společnosti a dluhy všech sociologů, bez ohledu na to, jaké byly jejich osudy v minulosti. Je třeba měřit jenom tím, jestli jsou dnes schopni ke splácení těch dluhů přispět. To je podle mého názoru jediné kritérium. Myslím si tedy, že dluhy sociologie vůči sobě samé jsou tady proto, abychom se s nimi vyrovnali a mohli tak splácet dluhy společnosti. A když si budu lámat hlavu, které jsou hlavní problémy sociologie, tak jsou podle mého názoru dva. Za prvé naprostá absence mladých sociologů. To je problém číslo jedna, protože sociologie se v tomto stavu nemůže rozumně vyvíjet déle než 10 let. To je také základní obvinění sociologie za posledních 20 let. Ať si myslíme o 60. letech co chceme, faktem je, že tehdy existovali mladí lidé, kteří chtěli dělat a chtěli se sociologii učit. Dnes máme střední generaci, ta je však dosti poznamenána minulým obdobím. A za druhé, co zatím zcela chybí, je rychlé, horizontální šíření informací a vzdělanosti co nejkratšími cestami a co nejefektivnějšími prostředky.

J. Musil: Nejprve je zřejmě nutné zamyslet se nad stavem oboru, poctivě si říci, kde jsou nehlubší mezery. Vidím dvě tradiční slabiny české sociologie. První je deskriptivismus, dědičný hřích české práce ve společenských vědách včetně ekonomie, vycházející z pozitivistické tradice. V posledních letech to bylo způsobeno tím, že se lidé chtěli vyhnout veřejné konfrontaci s marxismem, protože to byla sebevražda, a tím se prakticky likvidovalo teoretické myšlení. Marxismus zase nebyl schopen vnitřně se rozvíjet, protože byl příliš spojen s mocí. My jsme nejméně sofistickovaní, nejméně teoreticky motivovaní, a libujeme si v ohromně pilné deskripci. Druhou slabinou je psaní filozofujících esejí. Česká sociologie byla nucena zachraňovat se buďto nabízením své praktické užitečnosti nebo filozofující esejistikou. Sem patří

¹⁾ V rámci kulatého stolu proběhla také diskuse a polemika o úloze Sociologického časopisu. K tomuto tématu se vrátíme v některém z dalších čísel.

ty tisíce stran výzkumných zpráv, které ani nemohly být dobré, protože se nekladly dobré otázky. I sběr dat byl nesociologický, podléhalo se normálním statistickým kategoriím a my přece víme, že statistické kategorie jsou výsledkem zájmu státu získat si určité informace a také potřebou určité reálné problémy zakrýt.

M. Potůček: Myslím, že důležité je vytvořit tvořivé klima. A to klima souvisí s institucionálním zabezpečením sociologie. Mluvíme-li o demonopolizaci, měli bychom opustit členění sociologických institucí na akademický výzkum, aplikovaný výzkum a výuku. Pokud takové členění zůstane implicitně v našem myšlení, tak bude explicitně přítomno v našich činech a tím se budou konzervovat ty monopoly, které tady v minulosti působily. Čili já bych jeden dluh spatřoval v tom, neuzavírat se v nějaké instituci a dokonce v nějaké rovině sociologické činnosti, ale naopak maximálně se otevřít. A další dluh, který tady vidím, je dluh osobnostem. My máme v české sociologii nesmírně málo živých osobností. A když těmto několika lidem, kteří by podle mého soudu dokázali vnést život do toho, co má skutečně smysl, nevytvoříme podmínky pro práci, tak to vidím jako dluh, který bude přetrvávat.

I. Gabal: Já myslím, že k vlastnostem české sociologie je třeba doplnit ještě něco. Jakmile se změní politické okolnosti práce, tak sociologové zpravidla praští se vším co dřív dělali a začínají znovu. Můj názor je, že nezačínáme znovu. Možná začínáme dělat sociologii jinak, než se dosud dělala, ale představovat si, že se prostě udělá tlustá čára, u níž řeknu "nevím nic a dosud jsem nic neudělal", tak za rok dopadne tak, jako jsme dopadali za dosavadní půl rok. Mnoho se udělalo, nicméně naše společnost není ani popsána. Chybí zejména kultivovaná deskripce společnosti. Bezprecedentně obrovská šetření s kvalitními daty nevýústila ani do sociologické deskripce, která by se lišila od statistiky federálního statistického úřadu. Data jsou na počítačích, jsou připravena a zčásti i analyzována. Ale ty věci nejsou venku, nejsou publikovány. Už poslední dva tři roky před listopadem se pomalu kultivovaly hypotézy a názory anticipující krizi. Byly tady jasné empirické signály. Hloubka probíhajícího předělu je samozřejmě báží těžké sociální argumentace na jednu stranu proti reformě, na druhou stranu ale zase ve prospěch radikální liberální reformy. My oproti ekonomům víme, že sociální procesy mají jinou temporalitu a v tomto ohledu je známo daleko více, než bylo publikováno. Alespoň v tom se něco udělalo a to by se také mělo kultivovat dál. To je moje zásadní námitka: prostě nezačínáme z bodu nula.

J. Alan: Je jasné, že každá sociologická informace se vždycky k někomu vztahuje. Jde o to, na koho má působit, kdo ji vlastně koupí. V podstatě tady nevznikl trh informací, sociologie nikdy nebyla takto definována. Z toho plyne, že kontinuuje institucionální struktura minulosti, protože proč by se vlastně měla změnit? Ministerstvo potřebuje svého dodavatele, tak si vytvoří svůj ústav. Vytvoří si instituci, která mu bude produkovat ty informace, které potřebuje a samozřejmě tím blokuje vznik trhu informací. Institucionální struktura je skutečně konzervovaná a pokud se radikálně nerozbourá, tak bude přetrvávat i ono rozdělení mezi základním, aplikovaným, teoretickým a jiným výzkumem. Přece v jedné instituci, dokonce i jeden člověk může dělat kvalitní teorii a dobrý výzkum na zakázku. Ten duch

sociologie, sociologická sebereflexe, by měla vycházet spíš odtud, než z minulosti. Je třeba vytvořit konkurenční prostředí, na to je třeba klást důraz.

O. Sedláček: My pochopitelně teď bezprostředně potřebujeme informace a využíváme pro ně výzkumné ústavy, ale postupně je musíme získávat jinak než tradičním způsobem. My se možná při řešení výzkumných úkolů dostaneme do podobné situace, jaká je v západních státech v oblasti divadel. Herci se najímají na jednu sezónu nebo na hru. Budeme vytvářet týmy pro to, co potřebujeme řešit a co společenská praxe bude bezprostředně potřebovat. I toto podle mého názoru bude profilovat budoucí českou sociologii. Můžeme mít filozofické konstrukce v esejistické podobě, budeme si vytvářet určité filozofické představy, kam by se mělo směřovat, ale propojenost se společenskou potřebou, to zůstává jako základní dluh.

J. Večerník: Zdá se mi, že stále vidíme sociologii jen jako servis. Nemůžeme přece ztotožňovat sociologii ani pouze s informacemi, ani pouze s esejistikou. Sociologie přece také je a musí zůstat součástí kultury národa v tom smyslu, že poskytuje konceptuální aparát k přemýšlení o společnosti. Otázkou ovšem je, jestli na to bude mít. A pokud ty sociální informace nebudou teoreticky zakotveny, tak visí ve vzduchu a jsou prázdnými statistickými statky.

J. Musil: Šel bych ještě dál. Dokonce bych sledoval jistou distanci od toho co se děje. Sociologie si musí zachovat možnost pohledu z venku. Když se podíváte na historii sociologie ve 20. století, pak všechny totalitní režimy ji vlastně likvidovaly tím, že ji používaly příliš rychle. Weber a jiní mohli dělat to co dělali, protože se nemuseli starat o to, co prodávat. A outputy těchto lidí jsou pro obor ty nejdůležitější. V Čechách pravděpodobně nikdy nevznikne taková situace, aby někdo jako James Coleman mohl sedět na své katedře a přemýšlet o vztahu normy a aktéra. To může 99% lidí připadat jako absolutně irelevantní. Pochopit povahu, nepřetržitě diskutovat o povaze toho předmětu, kterým se zabýváme, to je základní podmínkou praktičnosti jakéhokoliv zásahu. Protože je velice pravděpodobné, že pracujeme se špatnými základními koncepty. Sebevětší píle, houževnatost a reakce na požadavky vlády či trhu nemohou posunout znalost v těchto nejhlubších věcech.

P. Machonin: Domnívám se, že je fikcí si myslet, že existuje jakákoli sociologie na světě, která je mimo reálnou společenskou situaci a která neřeší její problematiku. Někdy ji řeší tak, že vnáší zamlčené předsudky do svého teoretického a metodologického aparátu a na základě toho, zdánlivě a fiktivně, řeší obecně teoretické otázky. Potom stačí totéž schéma uplatnit na jinou společnost a zjistíme, že neplatí. Myslím, že J. Musil správně postavil ve 4. čísle Sociologického časopisu otázku českou a slovenskou i československou jako otázku centrální. Domnívám se, že je třeba znovu obnovit přemýšlení o sociální otázce právě v tomto rámci, z tohoto hlediska, a to v celé historické dimenzi vývoje československé společnosti, až po její očekávanou transformaci. To samozřejmě nelze uskutečnit pouze na bázi nabídky a poptávky, to vyžaduje určitou kulturní tradici, která se také někde musí rozvíjet zevnitř a musí se rozvíjet nezištně a s rizikem toho, že iniciativa nebude zaplacená. Rozhodující je kvalita naší práce, schopnost klást si takové otázky, které potřebují orgány společenské praxe dnes, a takové, na které budou potřebovat odpověď později. Musíme na ně odpovídat s přiměřenou metodologickou výzbrojí z hlediska

získání empirických dat a jejich zpracování, ale i z hlediska teoretických konceptů. A nakonec vůbec nejdůležitější se mi zdá schopnost všechno toto spojit.

M. Potůček: Myslím, že ať jde o filozofujícího esejistu nebo empirika, situace je dnes taková, že ani jeden ani druhý tomu občanovi v nějaké konkrétní situaci nepomůže a že občané si začínají své situace řešit sami. A to je vlastně výzva sociologii. Nemohu si pomoci, ale nyní je to výzva, na kterou bychom měli nějakým způsobem reagovat. Teď se právě diskutuje o scénáři ekonomické reformy, která je jen jakýmsi nástrojem. Pokud se má tato společnost skutečně měnit k lepšímu, pak je třeba, aby se sociologové - se svým poznatkovým a metodologickým zázemím - zúčastnili dialogu o budoucnosti, o žádoucích cílech a vývojových orientacích, a to na nejrozličnějších úrovních. To je jedna z funkcí sociologie a jedna z úloh sociologů.

O. Sedláček: Já si myslím, že jeden z předpokladů pro rozvoj sociologie je její společenské etablování. Mnoho sociologů, kteří dělali empirické výzkumy, pořád naříkalo, že je nikdo nechce, že od nich nikdo nic nežádá. Jenomže společnost s tím nikdy nepřijde. Sociologie musí dokázat, že je potřebná. Pochopitelně, když jsem se teď jakožto sociolog ocitnul ve státní funkci, mohu tomu napomoci. My už jsme měli možnost prezentovat poslancům, že sociologie na něco je. Právě toto potřebujeme, nám to nesmírně pomůže zkvalitnit práci a na druhé straně to pomůže i sociologii. To je teď momentálně krok, jaké bychom měli dělat. Když nějaké výzkumné výsledky použijeme, pomůže to společnosti a vytvoří se podmínky pro to, aby mohl někdo sedět a nezávisle bádát.

J. Musil: Vidím tu nebezpečí nedorozumění. V nehlubším slova smyslu každá vědecká činnost, od fyziky až po společenské vědy, musí být k něčemu užitečná, ale jde o to, jak. Jsou různé úrovně pomoci. Je zapotřebí rozlišovat dobrý úmysl a způsob, jak to udělat. Tady sklouzáváme na polohu rychlého prodání a zachraňování něčeho. Sebelépe motivovaný praktický lékař nezlepší v žádném případě základní nástroje medicíny. Nespojujte, prosím, okamžitou aplikaci s hlubokým porozuměním věci. Když jsem ve tmě, tak potřebuji, aby mi někdo rozsvítil a osvětlil mi souvislosti, kterým nerozumím a které se snažím jenom manipulovat. Ta dobrá vůle mnohdy vede do pekel. Takhle nikdy nevyprodukujeme žádného vážného sociologa. Všichni budeme sociální administrátoři, ohromně angažovaní straníci nebo nestraníci, ale nebudeme sociologové.

J. Alan: Hovoříme tu vlastně o jednom a totéž z různých stran. Použil jsem slovo trh informací. Informace je v podstatě poznání, je to rozlišení mezi tím, co je obecně známo, a tím, co posouvá poznání dál. I esej je v podstatě informace. Novináři jsou někdy lepší sociologové než my. Informaci nelze redukovat jen na zboží, na to, co se bezprostředně prodává. Důležitá je i duchovní, kulturní a historická dimenze.

I. Gabal: Sociologie je "welfarová věda" z hlediska způsobu financování. Zároveň se lze o tom vyjádřit kriticky jako o určité mentalitě, kterou představuje programová neužitečnost. Jestliže vezmu praktické hledisko financování, tzn. jestliže se někde musí sehnat peníze ve státním rozpočtu na to, aby se financovaly akademické instituce, které drží základní výzkum, pak musí mít stát dostatek důvodů k tomu, aby v dané situaci na to peníze uvolňoval. To se všeobecně ve světě dělá v těsné vazbě ke školství, tzn. k produkci kultury a vzdělanosti. I pro vrcholové univerzity a

vědce zaobírající se akademickými tématy platí, že jejich departmenty si musí částečně na sebe vydělat a že musí unést programy, které jsou pragmaticky užitečné. Teď jsme ovšem v situaci, kterou jako sociologové anticipujeme jako mimořádně riskantní manévry celé společnosti. Je to v určitém slova smyslu bezprecedentní, zatím v tom ještě nikdo neuspěl. Situace a pohled na materiální a životní podmínky polské vědy, nebo dokonce maďarské by nám měly ukázat, co nás asi tak čeká. Zároveň víme, že politický proces probíhá nereflextovaně, nebo že jeho reflexe je příliš nízká. To přece musíme cítit a politikové v této situaci automaticky inklinují k nereflextovanému typu uvažování a rozhodování. Oni sami za námi nikdy nepřijdou říci si o informace, které jim jen komplikují život. Informace se na ně musí pod veřejným tlakem pustit a ten tlak je spojen právě s veřejným statutem vědy. Jestliže jsou ekonomové slyšet více, tak proto, že to odpovídá statusu jejich disciplíny. Jestliže nás zajímá naše pozice a naše budoucnost, tak prostě musíme tyto věci respektovat.

M. Petrusek: Mně se strašně líbila ta úvaha o neužitečnosti. Můj oblíbený autor Ortega y Gasset definuje člověka jako lidský druh tím, že člověk je jediná bytost, která vědomě produkuje věci neužitečné. Například umění je absolutně neužitečné, protože neplní žádné důležité funkce z hlediska biologického přežití druhu. Se sociologií dnes je to u nás jako s knížkami. My sociologové ale máme pořád potřebu sebepotvrzování, vlastně tedy dokazování, že jsme společensky potřební. Ve vztahu k marxisticko-leninské sociologii jsme to snad dělat museli, protože sociologie se musela vejít do nějakého ideologického schématu a právě proto se musela afirmovat jako společensky potřebná. Jinak by nepřežila. Sociologie tedy přežila jako instituce, jenže v jaké podobě? Byla to podoba důstojná? Stálo to vůbec zato? Nepolemizuji o tom, zda začínáme či nezačínáme od bodu nula. Spíš mně jde o ten mechanismus institucionálního přežívání prostřednictvím sebepotvrzování. Dnes totiž pokládáme znovu za nutné dokazovat, že jsme společensky potřební. Kdybych chtěl být drastický, tak řeknu, že dříve jsme lezli do jistých míst programově se sebepotvrzující, a teď znovu hledáme jiná místa, kde bychom učinili totéž. Mně se to hrozně nelíbí. Základní funkcí sociologie vždycky bylo poskytnout konkrétní, netriviální sdělení. Všechny ostatní její funkce nejenže jsou odvozeny od funkce kognitivní, ale kvalita těch odvozených funkcí je závislá na kvalitě této funkce dominantní. To je trivium. Jestliže však už máme potřebu permanentně veřejnosti prokazovat, že jsme potřební, pak se alespoň ptáme, k čemu. Ta potřeba je trojího druhu. Za prvé to je ta ortegovská "potřebnost neužitečnosti" jakožto lidského, v tomto případě kognitivního specifika. To je sociologie, kterou si teď pojmenuji jako akademicko-elitistickou. Ta bude prostě produkovat teorie, bude zkoumat teoretické systémy vzaté odjinud a bude přemýšlet nad tím, jestli Giddens ano nebo ne, jestli se má Habermas číst nebo vyhodit oknem. Druhý typ sociologie je populisticko-veřejnostní. To je ta funkce, o níž píše Mills, že sociologie má veřejnosti poskytovat informace k tomu, aby si sama o sobě vytvářela obraz, aby sebe samu reflektovala, aby se veřejnost či občanská společnost mohla sama nějak cílevědomě a poučeně chovat. A za třetí je tu aplikovaná sociologie, kde bych ale důsledně rozlišoval, kdy je sociologie opravdu aplikovaná jako věda, to je třeba případ klinické sociologie, a kdy je pouze

použito sociologických poznatků sociology v občanských funkcích. Také si myslím, že nezačínáme od bodu nula. Otázka však zní od čeho vlastně začínáme, na jaké bázi teď můžeme se sociologií něco dělat. Odpusťte mi můj akademismus, ale jiný už nebudu a koneckonců ani nechci být.

J. Večerník: Rád bych, kdybychom se zaměřili na to, jak pěstovat sociologii jako obor. Domnívám se, že naše sociologie je hluboce nevzdělaná, nepoučená, bez kontaktu se světovou sociologií, že každý, kdo sebere a popíše pár dat, se pokládá za sociologa. Základ je ve schopnosti teoretické explikace.

P. Machonin: Marně se snažíš přimět nás k diskusi o vnitřní problematice oboru, protože v dané situaci je tento problém odvozený od naší schopnosti dát kvalitativní výpověď o společnosti a jejích problémech. Musíme na to jít naopak. Já si myslím, že klíč k tomu, jaká má být sociologie, je v tom, že si budeme specifikovat, jaký typ výpovědi o společnosti by od sociologů společnost mohla potřebovat. Specifika sociologie je v tom, že to je věda, která má v "popisu práce" komplexní přístup k sociálním vztahům. Její základní dluh je dát jak veřejnosti, tak decizním orgánům látku k přemýšlení a rozhodování o různých možnostech vývoje celého komplexu sociálních předpokladů, souvislostí a důsledků transformace společnosti. Ekonomové a národohospodáři, politologové a politici, lidé zabývající se etikou a moralizátoři, mají z povahy svého pohledu na svět sklon k tomu, dávat na tyto otázky jednoznačné, a proto vždy nutně poněkud zjednodušující odpovědi, navrhnout dílčí řešení. Sociolog, podobně jako obecný historik, musí naopak usilovat o komplexnost. Proto je naše práce tak složitá. Proto nejsme schopni ze sebe odpovědi chrlit. Proto nejsme schopni věci dostatečně hluboce, včas a rychle promyslet a předložit je jako okamžitou odpověď. Tak úplně hloupá československá sociologie zase není. Už z prací pro programovou komisi Občanského fóra bylo zjevné, že například překračujeme tradiční chápání sociální politiky. Chápat sociální politiku jako nástroj, který zmírňuje nebo dílčím způsobem pomáhá řešit dopady ekonomických a politických řešení, je z hlediska sociologa nesmyslné. Nelze přece v sociální politice nechat stranou problematiku mládeže, žen, důsledků vlastnických přeměn, obnovení problematiky třídní struktury, problematiku etnickou, regionální, problematiku rizikových skupin a mnohé jiné. Aby se tím vším sociologie mohla zabývat, aby se o potřebné odpovědi pokusila, musí také měnit samu sebe. Především musí sama zpracovat teorii právě této konkrétní československé společnosti, pokusit se o teoretický nadhled nad realitou. A to opravdu nelze dělat jinak, než že všichni dáme dohromady nezbytné instrumentarium, položíme základní otázky a budeme se snažit na ně variantně odpovídat. Nemůžeme jen tak říci, že cíl našeho vývoje je takový nebo onaký. Můžeme však říci, že jsou takové a takové vývojové možnosti, které mají takové a takové další důsledky a dopady. A to opravdu nemůže udělat nikdo jiný, než diferencovaná sociologická obec, ve vzájemném dialogu a kooperaci různých skupin, proudů i jednotlivých badatelů. To je podle mého názoru důležitější než institucionální struktury sociologie nebo otázka, zda funguje vzdělávání sociologů tak nebo onak.

M. Potůček: Sociologie jednak samozřejmě vstupuje do artikulace úkolů sociální politiky, ale kromě toho je schopna nabídnout nejenom teorie, ale i jazyk, který dokáže vlastně být čímsi integrujícím při formulaci všeho toho, co by se sociální politikou mohlo nazývat. A to si myslím, že by stálo za úvahu. Moje zkušenost je, že to lze a že se to setkává i s úspěchy.

J. Večerník: Stále tu kontinuujeme přístup k sociologii jako praktické disciplíně a přikládáme na ni ekonomická kritéria, nikoli kulturní, akcentujeme ty její polohy, které mají praktický výstup. Ptejme se tedy, s jakými představami je spojována sociologie ve veřejném mínění, ve společenském vědomí a myšlení státních funkcionářů a zejména ekonomů. Ekonomové tu samozřejmě vyhrávají, protože mají velice jednoduché koncepty, které navíc nejsou společensky autentické. Jsou přesvědčeni, že ekonomické zákony jsou zákony přirozenými a platí pro všechny společnosti bez rozdílu. Na sociologii se dívají spatra a my nemáme tu sílu jim vysvětlit, že ani ekonomické principy nejsou univerzální, že tady funguje cosi jako "sociální vkořeněnost" ekonomických kategorií a mechanismů, že tu je tak úzká spjatost, že se to někdy nedá od sebe dobře oddělit. Oni vycházejí z toho, že přirozeností člověka je chovat se určitým způsobem a že jestliže se vytvoří vhodné podmínky, tak automaticky naskočí ekonomický mechanismus a všechno se uvede do pořádku. Podle mého názoru vzhledem k tomu, že byla přerušena historická kontinuita, tak tady některé přirozené formy chování nefungují. Například nefungují podnikatelské reflexy, takže namísto podnikatelství naskočí kořistnické chování. Ekonomie i sociologie se tu dostává do vážných, nesrovnatelně větších potíží než jaké má jinde. V tržním hospodářství ekonomové pouze regulují a modifikují to, co funguje od věků samo. Kdyby sociologie na Západě neexistovala, společnost by fungovala více méně stejně, ovšem byla by ochuzena její kultura. U nás se pro sociologii otevírají úplně nové úkoly. Co by ale potom měla dělat pro změnu svého statusu, aby mohla v této naprosto nezvyklé roli fungovat?

M. Petrusek: Proč vlastně na sociologii klademe ekonomická kritéria? Já tomu velice dobře rozumím. Jednu věc jsme však tady přece jen neřekli. Jsme v paradoxní situaci, že nás sociologů je příliš mnoho, formálně mnoho. Je to výsledek nadprodukce sociologů, která je sama produktem společenských vědců v minulém systému, který byl ke společenským vědám neobyčejně štědrý. To nejsou ale profesionální sociologové. Prostě množství formálně kvalifikovaných sociologů je takové, že je otázkou se uživit. Sociologové jsou jinde ve světě buď exkluzivní vrstvou nebo jdou dělat něco jiného, třeba podnikat. Kdyby tomu tak bylo u nás, alespoň perspektivně, pak bychom ekonomická kritéria tak intenzivně nepociťovali. Ale to je samozřejmě rezultat minulého vývoje, protože my jsme zdědili dílem pseudosociologii, dílem tzv. aplikované sociologie, které ale ve skutečnosti nejsou k použití. Štědrost ke společenským vědám se tak proměňuje paradoxně ve svůj opak. A co víc - naprostá většina oněch neprofesionálních sociologů, kteří obor opravdu neumějí, nemá schopnost elementární sebereflexe. Oni totiž uvěřili v plnohodnotnost svého vzdělání a zejména svých titulů. Teď se dožadují míst "podle kvalifikace" a diví se, že propadají u konkursů, kdekoho obviňují ze zaujatosti a neobjektivnosti. Ale schopnost sebereflexe není ničím jiným než usilováním o objektivitu, tentokrát ale ve vztahu k sobě samotnému.

I. Gabal: Existují tři úrovně informací, se kterými sociologie disponuje a které je možné uplatnit. Elementární rovina je to, co by měl dělat výzkum veřejného mínění, prostě od kartáčku na zuby až po důvěru k vládě. Druhou úrovní je regionální struktura města, kde se již začíná projevovat poptávka, kde se budou objevovat problémy a pro ně budou najímány ad hoc týmy. Vrcholnou úrovní pak je společenská situace systémové změny, kterou není možné redukovat na pouhý problém sociální politiky, ale která vyžaduje analytické a komplexní informace. Například ekonomy neobvykle zajímá, jestli se společnost proti reformě postaví nebo ne. V únoru, když se odehrál první pokus reformu protlačit, sehrála absence sociologie podstatnou roli. Ti, kteří argumentovali, že sociální rizika jsou příliš velká, v té době převážili. Nemluvme nyní o tom, že proti tomu nebyla sociologická argumentace, že se nezvedla fronta sociologů, aby řekla, že to není pravda. Při projednávání problému reformy došlo k její redukci na problém sociální politiky a vyřešilo se to tím, do jaké míry je systém schopen utlumit negativní nebo odmítavé sociální reakce. Neanalyzuje se proces implementace reformy do systému, který je živý a žije. A tím se dostáváme k té vrcholné úrovni, kde myslím, že vůbec nejsme zastoupeni a to je fakt, že stojíme v situaci systémového manévru, který má obrovskou sociální komplexitu. Politikové jsou dnes šokováni tím, že na cokoli sáhnou, všechno se začne měnit. K tomu ale nejsme prostě schopni publikovat jedinou informaci, přestože si myslím, že určité dílčí poznatky tady shromážděny byly. Jak z pohledu každodennosti, tak z hlediska hlubších rovin vývoje sociální struktury.

J. Večerník: Já si myslím, že sociologie není výzkum veřejného mínění. To za prvé. Za druhé, výzkumy veřejného mínění nevypovídají o skutečném chování populace. Jestliže zjistím, že populace má takové nebo jiné názory, tak přece z toho nemohu dělat závěry, že by se tak skutečně chovala. Do strategie společnosti, která by měla být určitou parketou sociologie, nepatří jen expertíza možných reakcí veřejnosti, tady jde o problémy mechanismu. Tamto jsou spíše parciální funkce, které zamlžují skutečné úkoly a odvádějí nás od toho, co bychom měli dělat úplně jinak, v tichu pracoven a ne v podmínkách organizačního stresu a práce s dotazníky.

J. Alan: Práce pro politické orgány představuje jen jednu linii kontaktu s veřejností. Mám zkušenost, že veřejnost přistupuje k sociologii úplně jinak, a to jako k originálnímu způsobu myšlení. Sociologie tu prezentuje osobitý přístup ke světu, především způsob čtení problémů odlišný od filozofie, psychologie i politiky. Umělci, novináři, publicisté se od vás nechtějí dovědět něco nového, ale přicházejí s problémem a zajímá je, jak to vidíte vy. Jde tedy o styl uvažování, kterým může sociolog intervenovat jiným způsobem, nikoli prostřednictvím informací o veřejném mínění, ale prostřednictvím svého osobitého vkladu. Také ekonomové kultivují nebo se pokoušejí svými kategoriemi kultivovat a připravovat celou společnost na procesy, které nastanou - formují tak vědomí společnosti. A co dělají sociologové? Jak formují, jak připravují, jak kultivují národ a připravují ho na stav, ve kterém se záhy ocitne?

J. Večerník: Tyto otázky jsou a zůstanou základní. To bych považoval za hlavní dluh sociologie, k tomu se musíme stále vracet. Nejen u kulatých stolů. Děkuji vám za vskutku angažovanou účast.